

ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Стаття присвячена розгляду підходів до формування професійної мобільності студентів. Автор визначає професійну мобільність як стійку інтегральну якість особистості, яка визначає зміст, спрямованість і характер її діяльності в процесі професійної реалізації. Проаналізовано чинники, що зумовлюють актуальність її формування у навчальному процесі в сучасному освітньому просторі. Висвітлено питання формування професійного інтересу як певного етапу формування професійної мобільності. Розкрито особливості готовності до професійної мобільності майбутніх спеціалістів. Представлено внутрішні та зовнішні причини значущості професійної мобільності. Зазначено міждисциплінарність поняття «професійна мобільність», що проявляється у зв'язку власне педагогічних, психологічних і соціологічних аспектів. Сучасною тенденцією розвитку вищої професійної освіти є нові вимоги до підготовки майбутніх фахівців, які мають володіти не тільки фундаментальними знаннями в своїй галузі, але й мати широкий кругозір, невичерпне професійне й креативне мислення, не боятися висловлювати сміливі ідеї та приймати неоднозначні рішення, оскільки кожен спеціаліст має бачити світ крізь призму своєї спеціальності. Так, головним завданням будь-якого закладу вищої освіти є підготовка професійно мобільного студента, конкурентоспроможного, професійно компетентного майбутнього фахівця. Формуванню професійної мобільності фахівців сприяє така організація процесу навчання, за якої створюються умови для розвитку професійної мобільності, здійснюються зміни змісту навчання, сукупність яких, імітуючи види професійної діяльності, забезпечує майбутньому фахівцю індивідуальний шлях розвитку складових елементів мобільності відповідно до факторів зовнішнього середовища.

Ключові слова: професійна мобільність, сучасний освітній простір, професійний інтерес, інтегральна якість особистості, професійна освіта.

Підписання Болонської декларації створило нові інструменти та ініціативи, що сприяють реалізації цілей формування загального європейського простору вищої освіти для підвищення мобільності людського капіталу. Загальною метою реформ є підвищення мобільності населення країн Європи для переходу від інтеграції держав до реальної інтеграції самих громадян країн Європейського Союзу. Потреба встановлення більш тісних зв'язків у майбутньому, формування і зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технологічного потенціалу європейських країн є, безперечно, актуальною у сучасному світі. Відкрита зона європейського освітнього простору передбачає рамки викладання і навчання, що розширюють мобільність, в тому числі професійну, роблять співпрацю ближчою, ніж коли-небудь раніше.

Зона спільної європейської вищої освіти розглядається як ключовий шлях розвитку мобільності громадян із можливістю їх працевлаштування. Розвиваються процеси академічної мобільності, студенти і викладачі з України їдуть в Європу вчитися і працювати. Отримання можливості працевлаштування з урахуванням перспективи навчання протягом усього життя видається більш ефективною через якісну освіту, різноманітність підходів і профілів дисциплін, гнучкість освітніх програм, розвиток комунікативних умінь і навичок, здатність мобілізувати знання, працювати в команді й розвиватися соціально. З цією метою розробляються навчальні плани, схеми мобільності, міжнародні програми навчання, практичної підготовки і проведення наукових досліджень. При цьому зростає потреба в освітніх програмах, що охоплюють можливість міждисциплінарних занять, розвитку знання іноземних мов і використання нових інформаційних технологій. У зв'язку з цим ми вважаємо, що освітнє завдання цілеспрямованого формування у майбутніх фахівців професійної мобільності на основі сформованого стійкого професійного інтересу є одним з актуальних і значущих для сучасної освіти.

Мета статті – проаналізувати підходи до формування готовності до професійної мобільності студентів у сучасному освітньому процесі.

Система професійної освіти минулого століття була орієнтована на підготовку фахівця, який має так звані «готові знання», які забезпечують його професійну затребуваність протягом усього періоду трудової діяльності; основними вимогами до випускника було володіння певною сумою знань, умінь і навичок. Нині до випускників закладів вищої освіти ставлять інші вимоги: цілями підготовки виступають діяльність, здатність до її варіативності, особистісні якості, що визначають не стільки вузькопрофесійні характеристики фахівця, скільки рівень його загальної та професійної культури, інтелектуальний розвиток та професійне мислення.

Вперше поняття «професійна мобільність», що позначає якості особистості, які зумовлюють її адаптацію в соціально-професійному житті, було введено в науковий обіг порівняно недавно, в рамках соціологічних досліджень (П. Сорокін, 1927 р.). Вивченню цього феномена присвятили свої наукові роботи Е. Ф. Джексон, Г. Д. Крокет, П. М. Бло, О. Д. Данкен, О. Безпалько, О. Іванченко, Є. Кожемякіна, Л. Меркулова, Р. Пріма, Л. Сушенцева, Л. Хорунжа та інші.

Значущість професійної мобільності, за словами Н. Василенка, зумовлена кількома причинами, які умовно можна поділити на зовнішні та внутрішні. «Зовнішні причини визначаються змінами в середо-

вищі життєдіяльності людини, які можуть мати глобальний та індивідуальний характер. Внутрішні причини зумовлені індивідуальною спрямованістю особистості. З одного боку, вони визначаються мотивацією успіху, яка викликає в особистості прагнення до вдосконалення професійних умінь та навичок, саморозвитку, кар'єрного зростання, з іншого боку, пізнім професійним самовизначенням, що передбачає перехід до професії, яка значно відрізняється за профілем від одержаної раніше професійної освіти» [1, с. 15].

Формування та вдосконалення якостей особистості, що визначають готовність до професійної мобільності, є складним процесом, який охоплює весь період професійної діяльності людини. Однак основи готовності до професійної мобільності закладаються на початковому етапі під час отримання вищої (професійної) освіти. Якщо проаналізувати досвід підготовки фахівців у сучасних закладах вищої освіти, то можна дійти висновку, що зміст і перелік дисциплін освітніх програм загалом забезпечують фундамент для професійної мобільності випускників. Звичайно, перші два-три роки навчання присвячені вивченню загальноосвітніх дисциплін і дисциплін, що дають необхідну культурологічну підготовку, на старших курсах починається поглиблене засвоєння професійних дисциплін та набуття професійних компетенцій. На жаль, варто підкреслити, що, як правило, не йдеться про цілеспрямоване формування готовності до професійної мобільності, адже ця якість випускника нині – це побічний продукт вищої освіти.

Поняття «мобільність» має міждисциплінарний характер, при цьому міждисциплінарність поняття «професійна мобільність» проявляється у зв'язку власне педагогічних, психологічних і соціологічних аспектів. У словнику «Професійна освіта» професійну мобільність визначено як «здатність швидко змінювати вид праці, переключатися на іншу діяльність у зв'язку зі змінами техніки й технології виробництва. Професійна мобільність виявляється у володінні системою узагальнених прийомів професійної праці та застосуванні їх для успішного виконання будь-якого завдання на суміжних за технологією ділянках виробництва. Передбачає високий ступінь розвитку узагальнених професійних знань, а також готовність до оперативного відбору й реалізації оптимальних способів виконання виробничо-технічних завдань» [3, с. 194].

Л. Сушенцева зазначає: «Професійна мобільність кваліфікованого робітника – це інтегративна якість, що поєднує в собі: сформовану внутрішню потребу у професійній мобільності особистості, яка проявляється в діяльності і забезпечує самовизначення, самореалізацію в житті та професії; здібності та знанняву основу професійної мобільності; самоусвідомлення особистістю готовності до професійної мобільності; прагнення особистості змінити не тільки себе, а й професійне поле та життєве середовище» [4, с. 10].

Досліджуючи формування професійної мобільності у студентів як інтегральну якість особистості, В. Міщенко об'єднує такі компоненти: 1) когнітивно-компетентнісний: здібності й знання, що безпосередньо пов'язані з умінням самостійно набувати різних професійних знань; 2) мотиваційний: сформована внутрішня потреба в професійній мобільності, тобто прагнення до кар'єрного росту на основі отриманих знань; 3) рефлексивно-оціночний: усвідомлення потенціалу своєї професійної мобільності та готовність до її використання [2, с. 56–62].

Професійна мобільність виступає як стійка інтегральна якість особистості, яка визначає зміст, спрямованість і характер її діяльності в процесі професійної самоактуалізації та самореалізації в умовах ринку праці; це готовність особистості до трансформації діяльності, зміни мотивів, які визначають діяльність при зустрічі зі значущою інформацією, здатною вплинути на таку трансформацію. При цьому важливі установки на використання минулого досвіду в нових ситуаціях, готовність до перегляду своєї картини світу, стійка позитивна мотивація до освітньої діяльності, оптимальне поєднання мотивації досягнення успіху та уникнення невдач.

Сформувати і розвинути якості мобільного фахівця в освітньому процесі під час навчання у закладах вищої освіти можливо тільки в тому разі, якщо сам цей заклад відповідає вимогам мобільності і надає майбутньому фахівцю змогу проявляти власну академічну мобільність. Вважаємо, що мобільність у зв'язку з цим має стати одним із провідних принципів сучасної професійної освіти, заснованої на класичних принципах фундаментальності, науковості, систематичності, професійно-предметної спрямованості.

Активні дискусії в науковій літературі про проблеми сучасної професійної освіти супроводжуються визначеннями основних тенденцій і напрямів, характерних для сучасного етапу, а також найбільш адекватних механізмів для вирішення актуальних освітніх проблем. Так, процес створення професійної мобільності на першому етапі передбачає формування професійних інтересів.

Процес формування професійного інтересу виконує свої функції успішно, якщо передбачити взаємодію факторів і умов розвитку професійної мотивації. Таке розуміння процесу розкриває його професійно орієнтовану та педагогічну сутність, адекватну загальним цілям всебічного розвитку особистості. Педагогічно доцільна діяльність, спрямована на розвиток цієї якості особистості, дає змогу визначити в ній особливості процесу формування професійних інтересів. Із цієї точки зору процес формування професійних інтересів може виглядати як: рішення тактичних завдань із надання можливостей задоволення різноманітних потреб та інтересів тих, хто навчається; рішення стратегічних завдань, спрямованих на оптимальний розвиток професійних інтересів до рівня, що відповідає потребам особистості й суспільства.

Реалізація основної мети професійно орієнтованого навчання (формування дієвого професійного інтересу, який виключає наявність якостей і властивостей, що перешкоджають розвитку студента в

необхідному для суспільства й особистості напрямі) передбачає такі завдання: пробудити професійно-діяльний мотив до сфери матеріального виробництва на основі розширення предметного змісту професійних інтересів; стимулювати емоційну задоволеність професійною діяльністю на основі зміцнення мотивів «успіх», «визнання»; актуалізувати прагнення до оволодіння творчими методами на основі підвищення трудової та пізнавальної активності.

Активізація внутрішніх процесів саморозвитку особистості залежить від того, наскільки повно скоординовані та реалізовані функції процесу формування професійних інтересів. Такий підхід дає змогу розглянути професійну орієнтацію як систему управління факторами формування професійної мобільності, визначальну міру професійно орієнтованого впливу, яка відбивається у свідомості студента і забезпечує перехід на якісно новий рівень реалізованості професійних інтересів, даючи гарантію безперервного, оптимального вдосконалення якості, яка формується.

Безумовно, варто дотримуватися принципу пріоритету особистісного розвитку студента в поєднанні з дотриманням вимог сучасного ринку праці. Нині затребуваний фахівець, який вільно володіє знаннями у своїй професійній області, орієнтується в суміжних сферах діяльності, готовий до постійного професійного росту, соціальної та професійної мобільності. Ці якості, а також прагнення молодих людей мислити нестандартно, по-новому, творчо мають співвідноситися з орієнтирами підготовки фахівців у закладах вищої освіти. А принцип професійної спрямованості навчання формує уявлення про те, що дає навчання у виші для майбутньої професійної діяльності.

Висновки. Отже, для якісної підготовки майбутніх фахівців необхідно розробити концептуальні підходи до впровадження нової освітньої парадигми в сучасних соціокультурних умовах, визначення та використання психологічних можливостей професійної освіти, що забезпечує ціннісне й особистісно-професійне самовизначення.

Сформована система підготовки майбутніх спеціалістів об'єктивно вимагає перегляду й уточнення її змісту, структури, організації, принципів взаємозв'язку з освітньою практикою та інноваційними процесами, що безпосередньо пов'язано з проектуванням нових професійно-орієнтованих освітніх технологій під час вивчення конкретних навчальних дисциплін у закладах вищої освіти.

Зважаючи на актуальність проблеми та необхідність її детального вивчення, у подальшому перспективним вважаємо розроблення питання урахування особистісного потенціалу студентів у процесі вивчення навчальних дисциплін, що становлять основу професійної підготовки.

Використана література:

1. Василенко Н. Формування професійної мобільності майбутніх соціальних працівників у процесі навчання у ВНЗ / Н. Василенко // Науковий вісник. – 2012. – Вип. 18. – С. 14–18.
2. Мищенко В. А. Интегративный подход к образованию как способ формирования профессиональной мобильности у выпускников вузов. / В. А. Мищенко // Педагогическое образование и наука. – 2009. – № 8. – С. 56–62.
3. Професійна освіта: словник: навч. посіб. / уклад. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. – Київ : Вища школа, 2000. – 380 с.
4. Сушенцева Л. Л. Професійна мобільність як сучасна педагогічна проблема / Л. Л. Сушенцева // Наукова бібліотека України. – 11 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.info-library.com.ua/libs/stattay/192-profesijna-mobilnistjak-suchasna-pedagogichna-problema.html.

References:

1. Vasylenko N. Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnix sotsialnykh pratsivnykiv u protsesi navchannia u VNZ / N. Vasylenko // Naukovyi visnyk. – 2012. – Vyp. 18. – S. 14–18.
2. Myshchenko V. A. Yntehratyvnyi podkhod k obrazovanyiu kak sposob formirovaniya professyonalnoi mobylnosti u vypusknikov vuzov / V. A. Myshchenko // Pedagogicheskoe obrazovanye u nauka. – 2009. – № 8. – S. 56–62.
3. Profesiina osvita: slovnyk: navch. posib. / uklad. S. U. Honcharenko ta in.; za red. N. H. Nychkalo. – Kyiv : Vyshcha shkola, 2000. – 380 s.
4. Sushentseva L. L. Profesiina mobilnist yak suchasna pedahohichna problema / L. L. Sushentseva // Naukova biblioteka Ukrainy. – 11 s. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.info-library.com.ua/libs/stattay/192-profesijna-mobilnistjak-suchasna-pedagogichna-problema.html.

Демьяненко О. Е. Подходы к формированию профессиональной мобильности студентов в современном образовательном процессе

Статья посвящена рассмотрению подходов к формированию профессиональной мобильности студентов. Автор определяет профессиональную мобильность как устойчивое интегральное качество личности, определяющее содержание, направленность и характер ее деятельности в процессе профессиональной реализации. Проанализированы факторы, обуславливающие актуальность ее формирования в учебном процессе в современном образовательном пространстве. Освещены вопросы формирования профессионального интереса как определенного этапа формирования профессиональной мобильности. Раскрыты особенности готовности к профессиональной мобильности будущих специалистов. Представлены внутренние и внешние причины значимости профессиональной мобильности. Подчеркнута междисциплинарность понятия «профессиональная мобильность», которая проявляется в связи собственно педаго-

гических, психологических и социологических аспектов. Современной тенденцией развития высшего профессионального образования являются новые требования к подготовке будущих специалистов, которые должны обладать не только фундаментальными знаниями в своей сфере, но и иметь широкий кругозор, неисчерпаемое профессиональное и креативное мышление, не бояться высказывать смелые идеи и принимать неоднозначные решения, поскольку каждый специалист должен видеть мир сквозь призму своей специальности. Так, главной задачей любого учреждения высшего образования является подготовка профессионально мобильного студента, конкурентоспособного, профессионально компетентного будущего специалиста. Формированию профессиональной мобильности специалистов способствует такая организация процесса обучения, при которой создаются условия для развития профессиональной мобильности, осуществляются изменения содержания обучения, совокупность которых, имитируя виды профессиональной деятельности, обеспечивает будущему специалисту индивидуальный путь развития составляющих мобильности соответственно факторам внешней среды.

Ключевые слова: профессиональная мобильность, современное образовательное пространство, профессиональный интерес, интегральное качество личности, профессиональное образование.

Demianenko O. Ye. Approaches to the formation of professional mobility of students in the modern educational process

The article is devoted to the consideration of approaches to the forming of students' professional mobility. The author defines professional mobility as a stable, integral quality of an individual that determines the content, orientation and nature of his activities in the process of professional implementation. The factors that determine the relevance of its forming in the educational process in the modern educational space are analyzed. The question of professional interest forming as a certain stage of forming of professional mobility is covered. The peculiarities of readiness for future specialists' professional mobility are revealed. The internal and external reasons for the importance of professional mobility are presented. The interdisciplinarity of the concept "professional mobility", which is manifested in the context of its own pedagogical, psychological and sociological aspects, is indicated. The current trend of higher professional education is the new requirements for the training of future specialists who must possess not only fundamental knowledge in their field, but also have a broad outlook, inexhaustible professional and creative thinking, not to be afraid to express bold ideas and make ambiguous decisions, because each specialist must see the world through the prism of his specialty. Thus, the main task of any institution of higher education is the training of a professionally mobile student, a competitive, professionally competent future specialist. The formation of professional mobility of specialists is facilitated by the organization of the learning process, in which conditions for the development of professional mobility are created, changes in the content of training, the totality of which, simulating the types of professional activities, provides the future specialist with an individual way of developing the components of mobility in accordance with the factors of the environment.

Key words: professional mobility, modern educational space, professional interest, integral quality of the person, professional education.